

İmam Gazzâlî Dilin Afetleri

Çeviri: Mustafa Nalbat

SUFI
KİTAP

DİLİN AFETLERİ

İnsanı yaratan, onu değiştiren, ona imanın nurunu ilham eden ve insanı imanın nuruyla süsleyen, güzelleştiren ona beyanı öğreten ve bununla onu (sair mahlukatı içerisinde) öne çıkararak ve faziletli kılan insanın kalbini ilmin hazineleriyle besleyip de insanı kemale erdiren sonra da kendi rahmetinden bir perde gönderip onu örten, sonra da insana kalbine doğan, aklına gelen şeyleri ifade edecek ve gönderdiği kapalı olan perdeyi açacak dil veren, kazandırdığı ilim ve kolaylaştırdığı konuşma gibi insan için öncelediği ve ona sunduğu şeyler hakkında insanın diline hamdetme imkânı veren Allah'a (cc) hamdolsun.

Tek olan Allah'tan (cc) başka ilah olmadığına, onun ortağı olmadığına, Hz. Muhammet'in (sav) ikram edip yücelttiği, onun kulu ve Resülü, kendisine indirilen bir kitapla gönderilmiş bir nebi olduğuna şahadet ederim. Yeryüzünde Allah'ı (cc) yücelten ve zikredenler bulunduğu müddetçe salât ü selam Hz. Peygamber'in (sav), ahabının ve ondan önce gelenlerin üzerine olsun.

Cenab ı Hakk'ı yüceltip hamdettikten ve Hz. Peygamber'e (sav) ve ahabına salât ü selam okuduktan sonra bil ki dil Allah'ın (cc) büyük nimetlerinden ve nadide sanatlarının en güzellerindedir. Dilin kendisi küçük fakat isyanı ve ibadeti büyüktür. Çünkü küfür ve iman ancak dilin şehadetiyle ortaya çıkar. Küfür ve iman ibadetin ve isyanın neticesidir. Sonra şöyle ki varlıktan yahut yokluktan, hâlıktan yahut mahluktan, hayalden yahut gerçekten, zandan yahut vehmedilmiş olandan ne varsa dil hepsini kuşatır. Bütün bunlardan her birine

ispat ve nefyetmek yoluyla değinir. Çünkü hak olsun batıl olsun ilmin ele aldığı her şeyi dil ifade eder. İlmin ele almadığı hiçbir şey yoktur. Bu da başka azalarda bulunmayan bir özelliktir. Göz renklerden ve suretlerden başkasına, kulak seslerden başkasına ulaşamaz. El de cisimlerden başkasına ulaşamaz. Diğer azalar da böyledir.

Lisan (insan yaşamında) geniş bir yere sahiptir. Onun için geriye dönme söz konusu değildir. Sahasının bir sınırı da yoktur. Dil için hayırda bir geniş saha olduğu gibi şerde de (üzerine basılan) bir kuyruğa sahiptir. Kim diline sahip olmaz onu bırakırsa onu gevşekliğe sürükler... Şeytan bu sayede her sahada gezip dolaşır. Dilini serbest bırakanı bir uçurumun kenarına götürüp helak oluncaya kadar oradan aşağıya atar. İnsanları burunlarının üzerine cehenneme deviren ancak onların dillerinden kaynaklanan günahlardır. Dilin şerrinden ancak lisanı şeriatla hakimiyet altına alan, onu dünya ve ahirette kendisine yarayacak şeylerde kullanan ve şimdi veya gelecekte afetinden korkulan her durumda ondan el çeken kimse kurtulabilir.

Dilin serbest bırakılmasının iyi görüldüğü ya da kınandığı durumları bilmek güçtür. Lisanı tanıyan kimseye gereğince hareket etmek ağır ve zordur. İnsana karşı azalarının en çok isyan edeni lisandır. Çünkü o serbest bırakıldığında yorulmaz. Onu hareket ettirmede herhangi bir zorluk yoktur. İnsanlar lisanın afetlerinden ve sıkıntılarından sakınmada ve onun tuzaklarından, aldatmalarından uyardırma gevşeklik gösterdiler. Oysaki insanın yoldan çıkması konusunda şeytanın en büyük aleti lisandır.

Allah'ın (cc) tevfiik ve kolaylaştırmasıyla dilin afetlerini açıklayacağız. Onların, kendi sınırları içerisinde sebeplerini ve sorunlarını birer birer zikredeceğiz. Onlardan korunma

yolunu anlatacağız. Dilin afetlerinin kınanması konusunda pek çok eserde geçenler ibareleri aktaracağız. Öncelikle susmanın faziletini zikretmekle başlayacağız. Seni ilgilen-dirmeyen şeyler konusunda lisanının afetlerini zikretmekle devam edeceğiz. Sonra sırasıyla çok konuşmanın, bâtila dalmanın afetleri, iki yüzlülüğün ve tartışmanın afetleri, düşmanlık duymanın afetleri, konuşmada doğallıktan ayrılmanın afetleri, fasih ve kâfiyeli söz söylemek için kendini zorlamanın, laf ebeliği yapmanın ve bu konuda yapmacık olmanın afetleri ve bunun dışında konuşma konusunda iddialı yapmacık edebiyatçıların yöntemlerinin afetleri sonra dil ile eziyetin, sövmenin ve edep dışı konuşmanın afetleri, hayvana, cansız bir varlığa ya da insana lanet okumanın afetleri, teganni ve şiir söylemenin afetlerini ancak sema ile ilgili bölümde teganniden haram ve helal olanı zikrettiğimiz için bir daha tekrar etmeyeceğiz. Sonra mizacın afetleri, alay etmenin ve dalga geçmenin afetleri, sırrı açıklamamanın afetleri, yalan yere söz vermenin afetleri, yemin etme ve söz vermede yalanın afetleri, gybetin ve dedi kodunun afetleri, iki düşman arasında gidip gelen her birinin yanında ona uygun konuşan iki lisana sahip olmanın afetleri, özellikle Cenab ı Hak azze ve celle ve onun sıfatlarıyla ilgili, dini işlere bağlı konularda övmenin ve sözüün anlamı konusunda küçük hatalardan gafflet etmenin afetleri sonra din konusunda cahil olan insanların Allah'ın (cc) sıfatları, kelamı ve harfler hakkında bu kadim midir yoksa hadis mi diye soru sormalarının afetlerini anlatacağız. Bu da dil ile ilgili afetlerin sonuncusudur. Toplamı yirmi afet yapmaktadır. Allah'ın (cc) lütfundan ve kereminden yardım diliyoruz.

DİLİN BÜYÜK TEHLİKESİNİN İZAHI VE SUSMANIN FAZİLETİ

Bil ki lisanın tehlikesi büyüktür. Dilin tehlikesinden kurtuluş ancak susmakla olur. Şeriatın susmayı övmesi ve susmaya teşvik etmesi bundan kaynaklanmaktadır.

Bu yüzden Hz. Peygamber (sav) “Sükut eden kurtulmuştur.” buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber (sav) “Sükut hükümdür fakat susanlar azdır.” buyurmuştur. Yani susmak hikmet ve basiret üzere bulunmak demektir.

Abdullah b. Süfyan babasından şöyle rivayet etmiştir. (Babam) şöyle dedi: Ya Resulullah İslamiyet hakkında bana öğle bir şey öğret ki senden sonra benim için onu başkasına sormaya ihtiyaç kalmasın. Hz. Peygamber (sav) de şöyle dedi: Allah’a iman ettim de sonra da doğru ol. (Baba) şöyle dedi: “En çok neyimi sakınayım?” Hz. Peygamber (sav) mübarek eliyle dilini işaret etti.

Ukbe b. Âmir şöyle dedi: “Ya Resulullah (sav) kurtuluş yolu nedir?” Hz. Peygamber (sav) “Dilini tut, evinde otur ve hatalarına ağla.” buyurdu.

Gene Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: «İki çenesinin ve bacaklarının arasında kalan konularda bana söz veren kimsenin cennete girmesine kefil olurum.”

Yine Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Midesinin, avret yerinin ve dilinin şerrinden korunan kimse bütün kötülüklerden korunmuş olur.” Hadiste geçen Kabkab (القَبْقَب) kelimesi mide anlamında, zebzeb

(الزب) kelimesi ferç anlamında, laklak (اللقاق) kelimesi de dil anlamındadır. Bu üç tür şehvet mahlukatın çoğunun helak olmasına sebep olur. Bu yüzden mide ve fercin âfetlerini anlatmayı bitirdikten sonra lisanın afetlerini anlatmaya başladık. Hz. Peygamber'e (sav) insanların en çok cennete girmelerine sebep olan amel hakkında sorulduğunda Hz. Peygamber (sav) şöyle dedi: Takva ve güzel ahlak. İnsanları en çok cehenneme girmesine sebep olan amel hakkında sorulduğunda Hz. Peygamber (sav) şöyle dedi: Ağız ve ferç olmak üzere iki boşluktur.

Ağızdan kastedilenin dilin afetleri olabileceği gibi ondan murat mide de olabilir. Çünkü ağız dilin mahal- li midenin de girişidir. Muaz b. Cebel şöyle dedi: Ya Resulullah söylediklerimizden hesaba çekilir miyiz? Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) şöyle dedi: Anan ölsün ey cebelin oğlu insanları burunlarının üstüne ateşe düşürecek olan ancak onların dillerinin günahlarıdır.

Abdullah es-Sagafi şöyle dedi: Ya Resulullah bana kendisine yapışacağı bir nasihat ver dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) de şöyle dedi: Rabbim Allah (cc) de sonra da dosdoğru ol. Abdullah es-Sagafi şöyle dedi: Ya Resulullah hakkımda en çok korktuğum şey nedir? dedim. Hz. Peygamber (sav) dilini tuttu ve işte bu dedi.

Hz. Muaz'ın Ya Resulullah hangi amel daha faziletlidir? diye sorduğu rivayet edildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) dilini çıkardı. Sonra da iki parmağını dilinin üzerine koydu.

Enes b. Malik şöyle dedi: Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: Kişinin imanı kalbi doğru oluncaya kadar doğru olmaz. Dili doğru oluncaya kadar kalbi doğru olmaz.

Komşusu şerrinden emin olmayan herhangi bir kimse cennete giremez.

Hız. Peygamber (sav) selamette kalmasını arzu eden kimse susmaya önem versin. Sait b. Cübeyr'den merfu yolla Hız. Peygamber'e (sav) ulaşan bir rivayette Hız. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: Âdem oğlu sabah-ladığı zaman bütün azalar dile bizim hakkımızda Allah'tan kork eğer sen doğru olur doğruyu söylersen bizde doğru oluruz. Eğer sen eğrilir sağa sola bükülürsen bizde eğri-liriz deyip günahları dile yükleyerek sabahladılar.

Rivayet edildi ki Hız. Ömer (ra) Hız. Ebu Bekir'i (ra) dilini tutup çekerken gördü ve Hız. Ebu Bekir'e Ey Allah Resulü'nün halifesi ne yapıyorsun dedi. Başıma gelenler hep bundan geldi. Zira Hız. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: Vücudun hiçbir parçası yoktur ki ehemmiyetine binaen dilden Allah'a (cc) şikayette bulunmamış olsun.

İbni Mesut'tan (r.a) şöyle rivayet edildi: O safa tepesinde telbiye getirirken şöyle söylüyor: Ey dil hayrı söyle ki faydalanasın. (Kötü şeyler söyleme) sus ki pişmanlıktan önce selamet bulasın. İbni Mesud'a şöyle denildi: Ya Eba Abdurrahman bu senin söylediğin bir şey midir? Yoksa duyduğun bir şey midir? Bunun üzerine İbni Mesud Şöyle dedi: Hayır bilakis ben Hız. Peygamber'den (sav) duydum şöyle diyordu: Adem oğlunun hatalarının çoğu dilindedir.

İbni Ömer'den (ra) Hız. Peygamber'in (sav) şöyle söylediği rivayet edildi: Kim lisanını tutarsa Allah (cc) onun ayıplarını örter. Kim gazabına hakim olursa Allah (cc) onun azabından korur. Kim de Allah'tan (cc) özür dilerse Allah (cc) onun özrünü kabul eder.

Muaz b. Cebel'in (ra) Hz. Peygamber'e şöyle dediği rivayet edildi: Ya Resulullah bana nasihat et. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) şöyle dedi: Allah'a (cc) sanki sen onu görüymüşsun gibi ibadete et. Kendini ölülerden say. (Sonra da), şayet istersen sana bütün bunlar hakkında senin için sahip olduğumu haber vereyim dedi ve eliyle dilini işaret etti.

Saffan b. Süleym'den (ra) şöyle rivayet edildi: Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Size ibadetlerin en kolayını ve bedene en hafif gelenini haber vereyim mi? (Sonra da) o susmak ve güzel ahlaktır buyurdu.

Ebu Hüreyre (ra) Hz. Peygamber'in (sav) şöyle dediğini söyledi: Her kim Allah'a (cc) ve ahiret gününe iman ediyorsa hayrı söylesin ya da sussun.

Hasan şöyle dedi: Hz. Peygamber (sav) şöyle dediği bize anlatıldı: Allah (cc) Konuştuğunda söylediklerinden faydalanan yahut da susup (kötülükten korunan) kula rahmet etsin.

Süfyan şöyle dedi: İsa (as) şöyle dediler: Bize kendisiyle cennete gireceğimiz bir amel göster. Bunun üzerine Hz. İsa (as) şöyle dedi: Asla konuşmayım. Peşinden şöyle dedi: Ancak hayrı konuşun.

Süleyman b. Davut (as) şöyle dedi: Eğer söz gümüş ise susmak altındır. Berra b. Âzib Şöyle dedi: Bir bedevi Hz. Peygamber'e (sav) geldi ve şöyle dedi: Bana, beni cennete sokacak bir amel göster. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurdular: Açı doyur. Susamış olanın susuzluğunu gider. İyiliği emret. Kötülükten sakındır. Eğer bunlara gücün yetmezse hayır olmayan sözlerden dilini çek.

Hız. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: Dilini ancak hayır olan sözler için serbest bırak. Çünkü sen ancak böyle yaparak şeytana karşı galip gelebilirsin. Başka bir hadisi şerifte de Hız. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: Allah (cc) her söz söyleyenin dilinin yanındadır. Yani söylenenleri bilir. Öyleyse kişi söyledikleri hakkında Allah'tan (cc) korksun.

Hız. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: Mümini sukut etmiş ve vakur bir halde gördüğünüzde ona yaklaşın. Çünkü o bu haliyle hikmet telkin etmektedir. Gene Hız. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: İnsanlar karda olanlar, selamette olanlar ve helâkte olanlar olmak üzere üç kısımdır. Allah'ı (cc) zikreden kârda olandır. Selamette olan ise susandır. Helakte olan da batıla ve boş sözlere dalmış olandır.

Bir başka hadisi şerifte ise Hız. Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır: Müminin lisanı kalbinin ötesindedir. Bir şey hakkında konuşmak istediği zaman önce onu kalbiyle ölçer sonra konuşur. Münafığın lisanı ise kalbinin önündedir. Bir şeye yeltendiğinde onu kalbiyle tartmadan diliyle söyler.

Hız. İsa (as) şöyle dedi: İbadet on parçadır. Bunlardan dokuzu susmakta, bir tanesi insanlardan kaçmaktadır.

Hız. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: Çok konuşan kimşenin sürçmeleri çok olur. Sürçmesi çok olanın günahı çok olur. Günahı çok olana yakışan da cehennem ateşidir.

ÂSARDA RİVAYET EDİLEN HABERLER

Hız. Ebu Bekir (ra), kendisini konuşmaktan menetmek için ağzına bir çakıl taşı koyuyordu. Eliyle dilini işaret ederek “Başıma gelen bütün felaketler bunun yüzünden gelmiştir.” derdi.

Abdullah b. Mesut (ra) şöyle söyledi: Kendisinden başka ilah olmayan Allah’a (cc) yemin olsun ki dilden daha uzun süre hapsedilmeye muhtaç olan herhangi bir şey yoktur. Tavus da şöyle dedi: Dilim yırtıcı bir hayvandır. Eğer onu serbest bırakırsam beni yer.

Vehb b. Münebbih Âli Davud’un hikmeti hakkında şöyle demiştir. Akıllı kimseye kendi zamanını anlamış olması, dilini korumuş olması ve şan ve şerefte ileri gitmiş olması gerekir. Hasan Basri ise şöyle demiştir: Dilini koruyamayan kimse dinini de anlamamıştır.

Evzaî şöyle dedi: Ömer b. Abdul Aziz (ra) bize yazdığı bir mektupta şöyle dedi: Bundan sonra bilmiş olun ki kim ölümü çokça zikrederse dünyadan az olana razı olur. Sözünü de amelinden kabul eden kimse kendisine fayda vermeyen konularda az konuşur. Bazıları şöyle dediler: Yerinde susmak kişide iki hasleti toplar. Bunlardan birisi kişinin dinde selameti. Diğeri de arkadaşını anlamaktır. Muhammet b. Vâsi Malik b. Dinar’a şöyle dedi: Ya Ebâ Yahya insanlar için dilin gereksiz konuşmaktan alıkonulması dinar ve dirhemleri korumaktan daha gereklidir. Yunus b. Ubeyd şöyle dedi: Lisan-ı hal ve (akıl) üzere

olan hiçbir kimse yoktur ki sen ondaki bu durumun diğer amellerini de düzelttiğini görmeyesin.

Hasanü'l-Basri şöyle dedi: Bir gün bir cemaat Muaviye'nin (ra) yanında konuşuyorlardı. Ahnef b. Kays susuyordu. Ona ey Eba Bahr niye konuşmuyorsun? dediler. O da yalan konuşursam Allah'tan (cc) doğru konuşursan sizden korktuğum için dedi.

Ebu Bekir b. Ayyâş şöyle dedi: Üç melik bir araya geldi. Bunlar: Hint meliki, Çin meliki, Kısra ve Kayser. Onlardan birisi şöyle dedi: Ben söylediklerimden dolayı pişmanlık duyuyor söylemediklerimden pişmanlık duymuyorum. Diğeri şöyle dedi: Ben bir söz söylediğimde artık o bana hâkim oldu. Ben ona değil. Onu söylemediğim de ise ben ona malik oldum o bana değil. Üçüncüsü ise şöyle dedi: Ben konuşana hayret ediyorum. Ya sözü ona döner kendisine zarar verirse! Ya sözü ona dönmez ve kendisine fayda vermezse! Dördüncüsü de şöyle dedi: Söylemediğimi reddetmek söylediğimi reddetmekten bana daha kolaydır.

Mansur b. Mutemir'in yatsı namazından sonra kırk sene konuşmadığı söylenir. Hatta Rabi b. Huşeym'in yirmi sene boyunca dünya kelamı konuşmadığı, sabah yanına kalem, kâğıt aldığı sonra bütün gün konuştuğu her şeyi yazdığı akşamda kendisini yazdıklarına bakarak hesaba çektiği söylenir.

Eğer susmanın bu fazileti nereden geliyor, bu faziletin sebebi nedir diye merak edersen:

Bil ki bu fazilet dilin pot kırma, yalan söyleme, çekiştirme insanlar arasında sözü, lafı dolaştırma, riya, nifak, fuhuş, iki yüzlülük, kendini hep suçsuz görme, düşmanlık

yapma, gereksiz sözler söyleme, batıla dalmak, gerçeği bozmak, sözü fazlaştırmak ve çoğaltmak, laf sokmak, terbiyesizlik gibi afetlerinin çok olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu afetler çoktur. Dile, hemencecik gelir ve ona ağır gelmez. Bu afetler için kalpte de bir tatlılık vardır. İnsan tabiatından ve şeytandan bu afetlere teşvik vardır. Bu afetlere dalan nadiren dilini tutmaya güç yetirebilir. Bu kişi sevdiği şey hakkında dilini serbest bırakır. Sevmediği konularda ise dili çeker ve onu tutar. İşte bunlar ileride tafsilatını göreceğimiz gibi ilmin kapalı konularındandır. Bu afetlere dalmada tehlike susmada ise selamet vardır. İşte bütün bu saydıklarımızdan dolayı susmanın fazileti büyümüştür. Bununla birlikte sukutta aklını başına alma, denge, zihnin kirlilikten kurtulması, ibadet, zikir, dünyada dedikodudan ahirette de bunların hesabını vermekten kurtulmak vardır. Bu yüzden Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: “Her ne söz söylerse mutlak yanında hazır bir gözcü vardır.”¹

Şu anlatacağım konu sükutun gerekliliğini faziletini sana gösterir. Bu konu da kelamın dört kısma ayrılmasıdır. Bu bölümlerden birincisi kendisinde sadece zarar olan sözdür. İkincisi kendisinde sadece fayda olan kısımdır. Üçüncü kısımda ise hem fayda hem de zarar vardır. Dördüncüsü ise kendisinde ne fayda ne de zarar olan sözdür.

Kendisi sadece zarar olan söz, hakkında susulması gerekli olan sözdür. Hem faydası hem de zararı olan, faydası zararını defedemeyen söz de böyledir. Ne faydası

1 Kaf 50/18

ne de zararı olmayan söz ise zamanı boşa geçirmek ve kötüye kullanmak olduğundan o da tam anlamıyla hüsrandır. Sadece dördüncü kısım kaldı. Dört kısımdan üçü gitti. Dörtte biri kaldı. Bu dörtte bir de kendisinde sadece fayda olan kelimedir ki onda da tehlike vardır. Çünkü bu dördüncü kısma riyanın inceliklerinden, yapmacılıktan, gıybetten, kendini hep suçsuz görmeden, boş sözlerden kaynaklanan günahlar farkında olmadan karışa bilir. Böylece insan tehlikeye düşer.

Her kim zikredeceğimiz üzere dilin afetlerini bilirse kesinlikle Hz. Peygamber'in (sav) sözden her şeyi yerli yerine koyan bir peygamber olarak bu konuda söylediklerini bilir ki o "Kim susarsa kurtulur." buyurmuştur. Allah (cc) Hz. Peygamber'e (sav) hikmetin cevherlerini ve bir kelimedede birçok manayı toplama yetisi (Cevâmiu'l-kelim) vermiştir. Hz. Peygamber'in (sav) sözlerinden birinin altında yatan anlam denizlerini ancak âlimlerin seçkin olanları anlayabilir. İnşallah anlatacağımız lisanın afetleri ve onlardan korunma yollarının zorluğu Hz. Peygamber'in (sav) bu yönlerinin hakikatini sana öğretir. Biz şimdi en hafifinden başlayarak lisanın afetlerini saymaya başlıyoruz. Yavaş yavaş daha ağıra doğru ilerleyeceğiz. Gıybet, koğuculuk ve yalan hakkında konuşmayı sona alıyoruz. Çünkü onlar üzerinde daha uzun durulacaktır.

Dilin afetleri yirmidir.

BİRİNCİ AFET

BOŞ ŞEYLER HAKKINDA KONUŞMAKTIR

Bil ki senin hallerinin en iyisi, konuşmalarını zikrettiğimiz gıybet, koğuculuk, yalan, iki yüzlülük, nifak ve diğer afetler gibi afetlerin hepsinden koruman, mubah olanla ve aslen ne sana ne de herhangi bir Müslümana zarar vermeyen kelimelerle konuşmandır.

Ancak sen söylememen gerekenleri söyler ve ihtiyacın olmayan sözleri söyleyip bununla zamanını harcarsan dilinin ameliyle hesaba çekilirsin. Çünkü sen hayırlı olanla kötü olanı değiştirdin. Eğer sen konuşma yerine, zamanını tefekkürle geçirseydin tefekkür esnasında Cenab-ı Hakk'ın rahmetinin üns kapıları ve faydası daha büyük olanlar senin için açılacaktı. Eğer tevhit çeksen Cenab-ı Hakk'ı tesbih etsen ve onu zikretseydin elbette senin için daha hayırlı olurdu.

Nice kelimeler vardır ki onlarla cennette saray inşa edilir. Kim hazinelere bir hazine almaya güç yetirebiliyorken onun yerine istifade edemediği bir boncuk alırsa elbette aldanmış ve büyük bir hüsrana uğramış olur. Bu kendisine faydası olmayan mubahla uğraşan ve Allah'ın (cc) zikrini unutan kimsenin misalidir. Bu adam her ne kadar günah işlememiş olsa da Allah'ın (cc) zikrinde bulunan büyük kârı kaçırmıştır. Çünkü müminin susması sadece fikir, nazarı yalnız ibret ve konuşması da

ancak zikirdir. Bunun gibi Hz. Peygamber de (sav) şöyle buyurmuştur: Kişinin en değerli sermayesi vaktidir. Her ne zaman onu boş şeylere harcarsa onunla ahiret için sevap biriktiremez. Böylece en değerli sermayesini kaybetmiş olur. Bundan dolayı Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: Kişinin boş gereksiz şeylerle uğraşmayı terk etmesi onun İslam olmasının güzelliğindedir. Hatta bu konuda bundan daha şiddetlisi de vârid olmuştur. Enes (ra) şöyle dedi: Uhud günü bizden bir genç şehit düştü. Karnına açlıktan bir taş bağlanmış olduğu halde bulundu. Hemen annesi yüzünden toprağı sildi ve ey oğlum ne saadet cennet sana müjde olsun dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) “Nereden biliyorsun? Belki de o boş şeyler hakkında konuşuyor ve kendisine zararı olmayan şeyleri menediyordu.” buyurdu.

Başka bir hadiste Hz. Peygamber (sav) Kâb'ı (ra) göremeyince onu aradığı anlatılır. Bunun üzerine sahabeler onun hasta olduğunu söylediler. Hz. Peygamber (sav) hemen çıktı ve Kâb'ın evine ulaştı. Onun yanına girdiğinde “Sana müjdeler olsun ey Kâb!” dedi. Bunun üzerine Kâb'ın annesi «Senin için cennet hazırdır.» dedi. Hz. Peygamber (sav) bu sözü duyunca “Kimdir bu Cenab-ı Hakk'ın yerine söz veren?” buyurdu. Hz. Kâb, “O benim annemdir Ya Resulullah!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ey Kâb'ın annesi nereden biliyorsun belki de Kâb kendisini ilgilendirmeyen şeyler söyledi ya da bazı şeylerden gereksiz yere menetti. Bunun anlamı şöyledir: Cennet hesaba çekilmeyenler için hazırlanır. Kim kendisini ilgilendirmeyen şeyler hakkında konuşursa onun sözleri mubah olsa bile konuştuklarından hesaba çekilecektir. Hesapta

(heybesinde) münakaşa olan için cennet hazırlanmaz. Bu durum da azabın bir çeşididir.

Muhammet b. Kâb'dan şöyle rivayet edildi: Hz. Peygamber (sav) şu kapıdan ilk giren adam cennet ehlindeydi dedi. Biraz sonra içeriye Abdullah b. Selam girdi. Hz. Peygamber'in (sav) ashabından bazı insanlar onun yanına gelip, Hz. Peygamber'in (sav) müjdesini ona haber verdiler ve bu mertebeyi kazandırdığını ümit ettiğin sendeki en sağlam ameli bize söyle dediler. Bunun üzerine Abdullah b. Selam ben zayıf bir adamım, benim kendisiyle bu mertebeyi kazanmayı umduğum en güçlü amelim kalp selameti (içimde kimseye karşı kötülük beslememek) ve beni ilgilendirmeyen şeyleri terk etmemdir. Dedi.

Ebu Zer (ra) Hz. Peygamber'in (sav) kendisine şöyle dediğini söyledi: Sana bedene hafif gelen ve mizanda ağır olan bir amel öğreteyim mi? Evet ya Resulullah dedim. Hz. Peygamber (sav) o susmaktır. Güzel ahlakıdır ve seni ilgilendirmeyen şeyleri terk etmemdir dedi.

Mücahit şöyle dedi: İbni Abbas'ın (ra) şöyle dediğini işittim: Beş şey vardır ki bunlar benim için eyerlenmiş binmek için bekletilen bir Arap atından daha sevimlidir. (Sonra bu beş şeyi şöyle saydı): Seni ilgilendirmeyen şeyler konusunda konuşma. Çünkü bu faydası olmayan bir iştir. Hem bunun sana olan zararından da emin değilsin. (İkincisi) seni ilgilendiren şeyler hakkında yeri ve zamanını buluncaya kadar konuşma. Çünkü kendisini ilgilendiren bir konuda konuşan nice konuşmacılar vardır ki sözü yerinde ve zamanında söylemedi de söz kaybolup gitti. (Üçüncüsü) ne halim sabırlı ne de sefih aptal kimselerle mücadele etme. Halim olan sana kalbinden buğz eder. Sefih aptal olan kimse ise sana eziyet eder.

(Dördüncüsü) kardeşinin seni senin olmadığını bir yerde nasıl anmasını istiyorsan sen de onu öyle an. Sen affedilmeni arzuladığın konularda onu da affet. (Beşincisi) kardeşinin sana nasıl davranmasını istiyorsan sen de ona öyle davran. Suçlu olarak yakalanmış ama ihsan ile mükafatlandırılan adamın ameli gibi amel et.

Lokman Hekim'e hikmetin nedir diye sorulduğunda o benden gizlenen şey hakkında soru sormadım ve beni ilgilendirmeyen şeyler hakkında da konuşmadım. Dedi.

Mevrık el-Acelî bir konu var ki yirmi senedir onu arzuluyorum fakat onu gerçekleştirmeye muvaffak olamadım. Buna rağmen onu istemeyi de terk edecek de değilim. Nedir bu arzulayıp da muvaffak olamadığın şey dediler. Bunun üzerine Mevrık el-Acelî beni ilgilendirmeyen şeyler konusunda susmak dedi.

Hz. Ömer (ra) şöyle dedi: Seni ilgilendirmeyen şeylere karışma. Düşmanından uzak dur. Dostundan sakın. Ancak kendisinden emin olduğun dostunla bir araya gel. Kendisine güvenilen kimsede ancak Allah'tan (cc) korkan kimsedir. Hovarda olan kimseyle arkadaşlık etme. Kötülüğünden sana da bulaşır. Sırrını ona verme. İşin hakkında Allah'tan (cc) korkan kimselerle istişare et.

Gereksiz ve faydasız sözlerin sınırı, susmakla günah işlemediğin ve hiçbir suretle zarar görmediğin sözleri konuşmandır. Bunun misali ise bir toplulukla otururken onlara yolculuklarını anlatmandır. Mesela: Yolculukta gördüğün dağları ve ırmakları, yolculukta meydana gelen olayları, hoşlandığın seni hayrete düşüren yiyecekleri, elbiseleri, ülkelerin meşâyihini ve onlar hakkındaki olayları. İşte bunlar hakkında sussan, günah işlemiş olmaz-

sın ve zarar da görmezsin. Allah'ın (cc) mahlukatından herhangi bir şeyi kötölemiyorsan, herhangi bir şahsın gıybetini yapmıyorsan, yüce halleri ve durumları görmekten dolayı gururlanmak suretiyle kendini eksik ve noksandan arınmış görmüyorsan ve hikayene eksiklik ve fazlalık bulaştırmama seviyesine gelmiş olsan bile, sen gene de bütün bunlarla birlikte zamanını heba ediyorsun demektir. Öyleyse sen anlattığımız afetlerden nasıl kurtulacaksın.

Seni ilgilendirmeyen şeyleri başkasına sormakta gereksiz işler zümresindedir. Çünkü sen soru sormak suretiyle zamanını zayi ediyorsun. Soru sorduğun kişiden cevap beklemek suretiyle de vakit kaybediyorsun. Sadece zaman kaybı olan bu hafif zarar, sorulan soruda afet olmadığı zamandır. Örneğin sen başkasına ibadeti hakkında soru sorarsan oruç musun dersen o da ibadetini açığa vurarak evet derse ona riya karışmış olur. Karışmasa bile onun ibadeti sırlar divanından düşer. Gizli yapılan ibadet açıktan yapılan ibadetten kat kat daha üstündür. Eğer kendisine ibadetinden sorduğun kişi hayır derse yalancı olur. Şayet susarsa cevap vermezse sana hakaret etmiş olur. Kaçamak cevap verecekse de cevap aramakla yorulmuş olur. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki adama soru sormak suretiyle ya onu riyaya ya yalana ya seni hafife almaya ya da bir sürü zahmete sokmuş olacaksın. Diğer ibadetlerinden sorman da aynı şekildedir. Masiyet hakkında ve gizlediği, açığa çıkmasından utandığı şeyler hakkında sorman da böyledir. Başkasının söyledikleri hakkında adama sen ne diyorsun senin görüşün nedir diye sorman da aynı hükümdedir. Aynı şekilde yolda gördüğün adama nereden geliyorsun deyip soru sorman

da böyledir. Belki de onu cevap vermekten meneden bir mani vardır. Belki de bunu söylemekten sıkılıyor utanıyor. Eğer doğru söylemese yalan vaki olacak ve sende bunun sebebi olacaksın.

Aynı şekilde senin için gereksiz olan bir mesele hakkında sorman da böyledir. Sorulan kişi belki de bilmiyorum demez ve basiretsizce cevap verir. Benim gereksiz sözlerle (ma la yani) kastım bu nevi sözler değildir. Ancak bu sözlerin hem günahı vardır hem de zararı vardır. Ancak gereksiz sözlerin örneği Lokman ve Davut (as) hakkındaki şu rivayettedir. Lokman (as) zırh hazırlarken Davut (as) yanına girdi. Bugünden önce onu hiç böyle görmemişti. Gördüklerinden dolayı çok şaşırdı. Davut'a (as) bunu sormak istedi. Fakat Lokman'ın (as) hikmeti sormasına kendisi mani oldu. Kendisini tuttu ve sormadı. Zırh bitince Davut (as) kalktı ve onu giydi. Sonra evet zırh harp içindir dedi. Lokman (as) susmak hikmettir. Fakat susmasını bilenler azdır. Sana ne yaptığını sormak istedim. Fakat sen bana bilmem gerekeni söyledin. Dedi. Bu rivayet hakkında Lokman'ın (as) Davut'un (as) yanına ne yaptığını öğrenmek için tam bir sene gidip geldiğini fakat Davut'a (as) bunu sormadığı, sonunda maksadın soru sormaksızın Lokman (as) için hasıl olduğu söylenir. İşte bu ve benzeri kendisinde zarar olmayan sırrı açığa çıkarmayan, riya ve yalana sürüklemeyen sualler gereksiz sözlerdir. Gereksiz sözlerin (ma la yani) terkedilmesi İslam'ın güzelliğindedir. İşte bu gereksiz sözlerin tanımıdır.

Gereksiz sözlerin sebebine gelince bunun altında kişinin öğrenmeye ihtiyacı olmadığı şeyi öğrenme konusunda hırs göstermesi yahut zevk almak için lafı uzatmak ya da

hiçbir faydası olmayan halleri anlatmak suretiyle vakti heba etmek yatar.

Bütün bunların tedavisi insanın ölümün göz ile kaşının arasında olduğunu, kendisinin söylediği her sözden sorumlu olduğunu, nefeslerinin onun ana sermayesi olduğunu, dilinin iri gözlü hurileri avlayabilecek bir tuzak olduğunu bilmesidir. İnsanın bütün bu anlatılanlar hakkında dilini ihmal etmesi ve onu başıboş bırakması açık bir hüsrandır. İşte bu söylediklerimiz dilin verdiği zararların ilim bakımından tedavisidir.

Ancak amel bakımından dilin verdiği zararların tedavisi uzlet yani olabildiğince insanlardan uzak yaşamak ya da insanın kendisi için ilgilendiği konularda susmayı gerekli gördüğünde dili gereksiz konular hakkında susmaya alıştırmak için ağzına bir çakıl taşı koymasındır. Uzlette olmaksızın bu konularda dilin tutulması gerçekten çok zordur.